

This publication is the first comprehensive scientific study of I. Chalenko's pedagogical heritage in Ukraine over the last ten years. The author analyzes the scholarly works of the researcher, which are chronologically belonging to the pre-revolutionary period, as well as a few articles of the Soviet era, pointing out that I. Chalenko himself does not renounce his theories, but rather tries to adapt them in the conditions of construction of the so-called "mass school".

The author draws particular attention to I. Chalenko's characterization of the two universal psychological types of personality distinguished by him: mental-intellectual and cardiovascular. The author assumes that the peculiarities of personality formation cited by I. Chalenko were also used by him in the process of drawing up a professional school teacher of a Soviet school.

The work focuses on I. Ya. Chalenko's ideas about the teacher having such an important trait as respect for children, and especially respect for their views, thoughts and beliefs. According to the teacher, students need to be able to see an organic personality, which is impossible to "break" only because its system of moral and ethical coordinates diverges from the system of views of the mentor. The teacher, after all, may be wrong too. But communicating the right position to the student can only take place if the teacher is able to persuade and reasonably instruct.

The author is convinced that the creative heritage of Professor Ivan Chalenko can be a promising topic for further research in the field of pedagogy, ethics and history of the ancient philosophical tradition.

Keywords: morality; ethics; mental-intellectual type; cardiovascular type; personality formation; empathy; education; virtues.
Одержано 02.09.2019

УДК 821.161.2.0(092)(477.53)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2019.74.196675>

ВІКТОРІЯ ОПАНАСЕНКО

ORCID: 0000-0002-2490-8625

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: viktoriia.opanasenko@ukr.net

ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ П. К. ЗАГАЙКА НА ПОЛТАВЩИНІ

Стаття присвячена висвітленню змісту громадсько-просвітницької діяльності видатного вітчизняного педагога, ученого-філолога, літературознавця, яскравої постаті української свідомої інтелігенції, колишнього завідувача кафедри української літератури Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка Петра Кузьмича Загайка (1928 – 2013).

Активну громадсько-просвітницьку діяльність педагог здійснював у другій половині ХХ століття на Полтавщині. Поєднуючи активну викладацьку, науково-дослідну і громадсько-просвітницьку діяльність, П. К. Загайко сприяв піднесенню рівня української освіти, науки, мистецтва, культури, а також утвердженню української національної ідеї.

У Полтаві Петро Кузьмич сприяв поширенню української мови, розвитку літературознавства та краєзнавства; популяризував творчість письменників Полтавщини; читав лекції для вчителів і населення; брав участь в організації та проведенні урочистих заходів з нагоди святкування річниць з дня народження видатних письменників і відкриття пам'яток; співпрацював з Полтавським обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Здійснюючи педагогічну та громадсько-просвітницьку діяльність, П. К. Загайко встановив і підтримував міцні зв'язки з відомими діячами науки і культури України: Михайлом Возняком, Дмитром Павличком, Степаном Пінчуком, Дмитром Молякевичем, Миколою Зеровим, Юрієм Сливкою, Романом Іваничуком, Григорієм і Григором Тютюнниками, Євгеном Сверстюком, Петром Ротачем та іншими.

Встановлено, що П. К. Загайко широко популяризував творчість письменників Полтавщини: Григора Тютюнника, Івана Котляревського, Остапа Вишні, Оксани Іваненко, Григорія Сковороди, Панаса Мирного, Леоніда Глібова, Євгена Гребінки, Пилипа Капельгородського, Олени Пчілки, Володимира Самійленка, Михайла Драгоманова, Миколи Зерова й інших. Петро Кузьмич також є автором рецензій на твори Олеса Гончара, Феодосія Рогового, Бориса Левіна та інших письменників.

Ключові слова: Петро Кузьмич Загайко; Полтавщина; громадсько-просвітницька діяльність; українська література; краєзнавство.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. в українській педагогічній науці відбувається процес пізнання минулого українського народу та його найяскравіших постатей. Протягом останніх трьох десятиліть здійснено багато досліджень, які підняли завісу над дійсністю минулого. Зокрема, здійснюється реабілітація видатних діячів науки та культури минулого століття.

Історико-педагогічні дослідження сьогодні відіграють дедалі вагомішу роль у процесі розбудови системи освіти. Вивчення спадщини педагогів минулого є закономірним, оскільки аналіз педагогічних поглядів персоналії дає змогу осмислити загальну картину історико-педагогічного процесу в Україні як цілісного багатогранного явища.

Одне з провідних місць в історико-педагогічних дослідженнях посідає творча спадщина освітніх діячів, які розвивали й оберігали українську мову і культуру, а також взяли найактивнішу участь у становленні національної системи освіти України. До таких постатей належить і видатний педагог, учений-філолог, лі-

тературознавець, яскрава постать української національно свідомої інтелігенції Петро Кузьмич Загайко (1928 – 2013). Ця видатна особистість залишила цінну науково-літературознавчу, педагогічну та просвітницьку спадщину, яка впливала і продовжує впливати на покоління свідомих українців.

Аналіз основних досліджень і публікацій. П. К. Загайко залишив помітний слід в науково-літературознавчому, громадсько-культурному та педагогічному житті Полтавщини, однак його педагогічна спадщина та громадсько-просвітницька діяльність досі залишаються недостатньо вивченими. Окремі аспекти педагогічної та літературознавчої діяльності вченого висвітлювали Г. Білик, В. Мелешко, Г. Радько, М. Степаненко.

Метою статті є висвітлення змісту громадсько-просвітницької діяльності Петра Кузьмича Загайка на Полтавщині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Яскравий представник української науково-педагогічної інтелігенції Полтавщини другої половини ХХ століття Петро Кузьмич Загайко народився 13 липня 1928 р. в с. Підлісне (з 1991 р. – с. Зіболки) Нестеровського району Львівської області у сім'ї селян-патріотів України. Із 1935 по 1944 рр. навчався у Підліснянській семирічній школі (Загайко, 2003). Із 1945 р. – у Нестеровській середній школі, після закінчення якої майбутній педагог вступив на українське відділення філологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Закінчивши у 1952 р. з відзнакою університет, П. К. Загайка було прийнято на посаду вчителя у школу с. Богданівки Підволочиського району Тернопільської області. У грудні того ж року його було зараховано до аспірантури Інституту суспільних наук АН УРСР за спеціальністю «Давня українська література».

3 грудня 1955 р. Петро Кузьмич працював на посаді викладача кафедри української літератури Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, де викладав курс української літератури і керував гуртком виразного читання. У 1967 р. він очолив літературну студію «Заспів» і став членом художньої ради інституту (*Літературна студія «Заспів»*, 2000). Того ж року захистив кандидатську дисертацію на тему «Ідейно-художні особливості української поемічної літератури кінця XVI – початку XVII століть», після чого йому було присуджено вчений ступінь кандидата філологічних наук (*Звіти про роботу*, 1968, арк. 76). У серпні 1970 р. педагога переведено на посаду доцента, а в липні 1979 р. – на посаду завідувача кафедри української літератури. У 1982 р. П. К. Загайка нагороджено значком «Відмінник просвіти СРСР» та медаллю «Ветеран праці»; три роки по тому – медаллю А. С. Макаренка. У 1991 р., у зв'язку з досягненням пенсійного віку, його було переведено на посаду доцента. У лютому 1997 р. педагог звільнився з посади доцента кафедри української літератури. 22 серпня 2013 р. Петро Кузьмич відійшов у засвіт.

Протягом життя П. К. Загайко здійснював багатогранну науково-педагогічну та громадсько-просвітницьку діяльність. Він активно включався в усі сфери наукового пізнання, які стосувалися піднесення рівня української освіти, науки, мистецтва і культури. Учений завжди намагався донести до народу власні думки щодо поліпшення процесів здобуття знань, накопичення життєвого досвіду, формування національної свідомості, забезпечення професійного росту фахівців тощо. Петро Кузьмич ніколи не залишався осторонь подій, які розгорталися в руслі національного та суспільного відродження українського народу.

Активну громадсько-просвітницьку діяльність педагог здійснював у другій половині ХХ століття на Полтавщині. За його словами, саме Полтава була центром історичного й літературного краєзнавства. Тут завжди були живими національно-культурні традиції і навіть повітря корелювало з характером народу, з його духовністю.

У Полтаві Петро Кузьмич сприяв поширенню української мови, розвитку літературознавства та краєзнавства; популяризував творчість письменників Полтавщини; читав лекції для вчителів і населення; брав участь в організації та проведенні урочистих заходів з нагоди святкування річниць з дня народження видатних письменників, відкриття пам'ятників; співпрацював з Полтавським обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Здійснюючи педагогічну та громадсько-просвітницьку діяльність, П. К. Загайко встановив і підтримував міцні зв'язки з відомими діячами науки і культури України. Серед них – видатні науковці, письменники, літературознавці, журналісти, історики та краєзнавці, зокрема Михайло Возняк, Дмитро Павличко, Степан Пінчук, Дмитро Молякевич, Микола Зеров, Юрій Сливка, Роман Іваничук, Григорій і Григір Тютюнники, Євген Сверстюк, Петро Ротач та інші. Свого часу у Полтаві знайомство Петра Кузьмича з Дмитром Павличком стало своєрідною «візитівкою» для молодого викладача. За його спогадами, Петро Костьович Падалка, який очолював кафедру української літератури, почувши, що Петро Кузьмич навчався разом з Д. Павличком, почав водити молодого викладача в усі студентські групи, «рекламувати» як близького приятеля поета (Загайко, 2003).

П. К. Загайко понад усе любив українську мову та літературу, тому завжди активно сприяв їхньому поширенню та розвитку. За спогадами вченого, літературою він цікавився з дитинства. Уже тоді неабиякий вплив на формування його світогляду та життєвих орієнтирів чинила українська література: «Кобзар» Т. Г. Шевченка, «Холодний яр» Ю. Горліса-Горського та історичні повісті А. Чайковського стали тими потужними чинниками, які вплинули на розвиток стійких національних переконань майбутнього науковця. Подальшому розвитку національного світобачення та літературних смаків студента-філолога сприяла винятково багата бібліотека кафедри української літератури Львівського національного університету (Загайко, 2003). Любов до художнього слова та глибока обізнаність з творчістю вітчизняних письменників знайшли своє відображення в активній літературознавчій і громадсько-просвітницькій діяльності педагога.

Прибувши на Полтавщину, Петро Кузьмич широко популяризував творчість місцевих письменників: Григора Тютюнника, Івана Котляревського, Остапа Вишні, Оксани Іваненко, Григорія Сковороди, Панаса Мирного, Леоніда Глібова, Євгена Гребінки, Пилипа Капельгородського, Володимира Самійленка, Михайла

Драгоманова, Миколи Зерова й інших. Він неодноразово виступав перед учителями і населенням міста та області, читав лекції про творчість видатних вітчизняних письменників. Лекції та промови Петра Кузьмича пробуджували національну свідомість кожного слухача, прививали любов до українського художнього слова. «Прочитано тисячі лекцій, а ніколи не було відчуття тягlosti часу, наче одна хоч на кожній кипіли емоції, звучав сміх, стискалося серце і навіть лилися сльози», – згадував він. (Загайко, 2003, с. 9).

Учений є автором монографій «Українські письменники-полемісти кінця XVI – початку XVII ст.», «Вивчення творчості Юрія Федьковича», «Полтавські дороги Кобзаря», численних літературознавчих статей про творчість письменників XIX та XX ст., а також рецензій на твори Олеса Гончара, Феодосія Рогового, Бориса Левіна й інших письменників.

П. К. Загайкові також належить ідея створення літературної студії «Заспів», яка існує на факультеті філології та журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка з початку 1960-х рр. Саме Петро Кузьмич запропонував і таку назву для цієї студії. За спогадами сучасників, на початку 1960-х рр. серед студентів філологічного факультету була популярна збірка Василя Чумака «Червоний заспів», видання якої стало можливим на хвилі національного культурного піднесення «хрущовської відлиги». Романтичний образ поета-борця, котрий загинув, тільки стаючи на крило оригінальної творчості, приваблював обдарованих студентів, а сама книга асоціювалася з демократичними змінами в суспільстві. Тому назва, запропонована Петром Кузьмичем, прижилася (*Літературна студія «Заспів»*, 2000). Свого часу учасниками студії були відомі письменники, учителі, журналісти – Б. Чіп, М. Булах, Б. Тарасенко, Г. Кошкалда, Л. Овдієнко, В. Капелюха, І. Циган, Н. Близнюченко (Степаненко, 1994).

Початок 1990-х рр. поклав початок співпраці П. К. Загайка з місцевим осередком Товариства української мови імені Тараса Шевченка, яке згодом перейменували на Полтавське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

За спогадами Петра Кузьмича, його батько, Загайко Кузьма Дем'янович, очолював «Просвіту» імені Івана Франка на Галичині, активно протидіяв політиці колонізації та проводив просвітницьку роботу серед односельців. У сім'ї прививалися любов до Батьківщини та відчуття єдиної України, глибоко шанувалися національно-визвольні змагання народу (Загайко, 2003). Тому Петро Кузьмич охоче продовжив справу, розпочату Кузьмою Дем'яновичем.

Під час співпраці з Полтавським обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» П. К. Загайко неодноразово брав участь у проведенні урочистих заходів, читав лекції для населення міста, підтримував різноманітні ініціативи об'єднання. Так, наприклад, Петро Кузьмич ініціював створення путівника по експозиції музею І. Котляревського, щоб ознайомлювати з музеєм тих, хто не має змоги потрапити до нього особисто.

Одного разу, за спогадами сучасників, учений разом з іншими просвітянами брав участь у зборі підписів населення з метою перейменування деяких вулиць міста, що мали радянські назви, зокрема вулиці Фрунзе. Згодом до цієї ініціативи приєднався і Дмитро Павличко. «У Полтаві має бути вулиця Мазепа, вулиця Петлюри. У Полтаві мають бути головні вулиці Котляревського, Панаса Мирного і взагалі тих людей, які цю Полтаву завжди несли, яка була серцем і є серцем України», – говорив поет (Павличко, 2003, с. 4). Хоча досягти цієї мети вдалося лише майже два десятиліття потому, сьогодні ми маємо Європейську вулицю (*Про перейменування топонімічних назв*, 2016).

П. К. Загайкові також належить ідея створення обласного Клубу полтавської інтелігенції, в якому він погодився головувати (Луговий, 2003). Метою створення цієї громадської організації, передовсім, було об'єднання колег, знайомих і вихованців Петра Кузьмича, які працювали і продовжують працювати мало не в кожній школі Полтавщини, аби мати змогу частіше зустрічатися у широкому колі однодумців, спілкуватися, ділитися своїми ідеями, сприяти подальшому розвитку вітчизняної культури.

Видатний учений здійснював активну громадсько-просвітницьку діяльність на Полтавщині як під час педагогічної діяльності у Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка, так і після виходу на пенсію. Після звільнення з інституту, Петро Кузьмич продовжував співпрацю з Полтавським обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта», виступав на урочистих заходах, здійснював редакторську діяльність, популяризував кращі твори вітчизняних письменників, прививав любов до літератури молодому поколінню українців.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, активна громадсько-просвітницька діяльність Петра Кузьмича Загайка на Полтавщині охоплює другу половину XX століття. У Полтаві вчений сприяв поширенню української мови, розвитку літературознавства та краєзнавства; популяризував творчість письменників Полтавщини; читав лекції для вчителів і населення міста й області; брав участь в організації та проведенні урочистих заходів з нагоди святкування річниць з дня народження видатних письменників і відкриття пам'ятників; співпрацював з Полтавським обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок вважаємо вивчення змісту громадської діяльності П. К. Загайка на Галичині, взаємин П. К. Загайка з українськими письменниками-шістдесятниками та відомими вітчизняними громадськими діячами. Особливої уваги заслуговують вітчизняні громадські організації, з якими співпрацював педагог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Загайко П. К. З думою про Україну. *Загайко Петро Кузьмич. Педагог. Літературознавець. Громадський діяч*. Полтава : АСМІ, 2003. С. 4–9.
- Звіти про роботу кафедр і факультетів інституту за 1967 – 1968 н.р. *ДАПО*. Ф. 1507. Оп. 1. Спр. 1112. 175 арк.

- Літературна студія «Заспів» філологічного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. *Рідний край*. 2000. № 2(3). С. 7–10.
- Луговий О. Загайко і Павличко зустрілися. *Полтавська думка*. 2003. № 29. С. 1,4.
- Павличко Д. Може, в Полтаві знайдеться мер, який зрозуміє, що вулиця Фрунзе – це не полтавська вулиця. *Полтавська думка*. 2003. №1-7. С. 4.
- Про перейменування топонімічних назв, демонтаж меморіальних дощок та зображень комуністичної символіки у місті Полтаві : затв. Розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 20 трав. 2016 р. № 207. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/docs/pro-pereyrenuvannya-toponimichnih-nazv-demontazh-memorialnih-doshchok-ta-zobrazhen-komunistichn>
- Степаненко М. І. Учені-філологи Полтавського педагогічного інституту. *Наукові записки: До 80-річчя Полтав. держ. пед. ін-ту*. / ред.: Я. Г. Вовк, Н. І. Козирод, П. К. Загайко. Полтава, 1994. С. 21–37.

REFERENCES

- Literaturna studiiia «Zaspiv» filolohichnoho fakultetu Poltavskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. G. Korolenka [Literary studio “Zaspiv” of philology department of Poltava V. G. Korolenko State Pedagogical University]. (2000). *Native Land*, 2, 7-10 [in Ukrainian].
- Luhovyi, O. (2003, 29). Zahaiko i Pavlychko zustrylisia [Zahaiko and Pavlychko have met]. *Poltavska dumka [Poltava Opinion]*, 29, p. 1, 4 [in Ukrainian].
- Pavlychko, D. (2003, Aug. 1-7). Mozhe, v Poltavi znaidetsia mer, yakyi zrozumiie, shcho vulytsia Frunze – tse ne poltavska vulytsia [Maybe, there will be a mayor in Poltava who will understand that Frunze Street is not Poltava street]. (2003). *Poltavska dumka [Poltava Opinion]*, p. 4 [in Ukrainian].
- Pro pereimenuvannia toponimichnykh nazv, demontazh memorialnykh doshchok ta zobrazhen komunistychnoi symvoliky u misti Poltavi: Poltavska oblasna derzhavna administratsiia [About renaming of toponymic names, dismantling of memorial tables and images of communist symbols in Poltava city: Poltava Regional State Administration]. (2016, May 20). Retrieved from <http://www.adm-pl.gov.ua/docs/pro-pereyrenuvannya-toponimichnih-nazv-demontazh-memorialnih-doshchok-ta-zobrazhen-komunistichn>.
- Stepanenko, M. I. (1994). Ucheni-filolohy Poltavskoho pedahohichnoho instytutu [Philologists of Poltava Pedagogical Institute]. In Ya. H. Vovk, & N. I. Kozyrood & P. K. Zahaiko (Eds.). *Naukovi zapysky : Do 80-richchia Poltav. derzh. ped. in-tu [Scientific Notes: To the 80th anniversary of Poltava State Pedagogical Institute]* (pp. 21-37). Poltava [in Ukrainian].
- Zahaiko, P. K. (2003). Z dumoiu pro Ukrainu. In H. I. Radko & H. M. Bilyk (Comps.), O. V. Kulyk (Ed.). *Zahaiko Petro Kuzmych. Pedahoh. Literaturoznave. Hromadskiy diiach [Zahaiko Petro Kuzmych. Teacher. Literary critic. Public figure]* (pp. 4-9). Poltava: ASMI [in Ukrainian].
- Zvity pro robotu kafedr i fakultetiv instytutu za 1967 – 1968 n.r. [Reports on work of chairs and departments of Institute in 1967-1968 AY]. (1968). DАPO. F. 1507. Op. 1. Spr. 1112. [in Ukrainian].

VIKTORIIA OPANASENKO

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: viktoriia.opanassenko@ukr.net

SOCIO-EDUCATIONAL ACTIVITY OF P. K. ZAHAIKO IN POLTAVA REGION

The article is devoted to elucidation of the essence of socio-educational activity of Ukrainian pedagogue, philologist, literary scholar, former head of department of Ukrainian literature of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University Petro Kuzmych Zahaiko (1928 – 2013).

It is established that socio-educational activity of P. K. Zahaiko in Poltava Region covered the whole second part of the 20th century. Through a combination of active scientific and socio-educational activities P. K. Zahaiko promoted the development of Ukrainian education, science and art as well as implantation of Ukrainian national idea.

In Poltava Region Petro Kuzmych Zahaiko promoted the spread of Ukrainian language, development of literature, literary criticism and ethnography; popularized the works by local writers; lectured for teachers and citizens; was involved in organization and holding celebrations of famous writers birthday anniversaries and unveiling of the monuments; cooperated with Poltava Regional Association Of All-Ukrainian Taras Shevchenko Community “Prosvita”.

Establishing socio-educational activity P. K. Zahaiko brought and maintained the relations with well-known Ukrainian scientific and cultural workers: Mykhailo Vozniak, Dmytro Pavlychko, Stepan Pinchuk, Dmytro Moliakievych, Mykola Zerov, Yuriy Slyvka, Roman Ivanychuk, Hryhorii and Hryhir Tiutiunnyk, Yevhen Sverstiuk, Petro Rotach and others.

P. K. Zahaiko popularized the works by Poltava writers Hryhir Tiutiunnyk, Ivan Kotliarevskiy, Ostap Vyshnia, Oksana Ivanenko, Hryhorii Skovoroda, Panas Myrnyi, Leonid Hlibov, Yevhen Hrebinka, Pylyp Kapelhorodskiy, Olena Pchilka, Volodymyr Samiilenko, Mykhailo Drahomanov, Mykola Zerov and others. As well, he was the author of reviews for the works by Oles Honchar, Feodosii Rohovyi, Borys Levin and other Ukrainian writers.

Key words: Petro Kuzmych Zahaiko; Poltava Region; socio-educational activity; Ukrainian literature; ethnography.

Одержано 04.09.2019